

ІНКЛЮЗИВНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

Т. О. Зінчук,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту ЗЕД,
Житомирський національний агроекологічний університет,
zintshuk@gmail.com

Дослідження присвячено пошуку напрямів розвитку сільських громад через позицію інклюзивності. Виявлено основні ознаки соціально-економічної кризи на сільських територіях та розкрита роль сільських громад як носіїв прогресивних змін в політиці сільського розвитку. Висвітлено європейський досвід досягнення умов сталого розвитку сільських громад.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, економічне зростання, сталість розвитку, сільська громада, сільська територія.

Суспільні та економічні зміни ХХІ-го ст. об'єктивно призвели до поступової втрати сільського способу життя. Перед вітчизняним сільським господарством постала реальна дилема: «вписатися у глобалізацію», оволодіти сучасними технологіями, засвоїти нову систему європейських та світових цінностей, досягти соціального прогресу, або «виживати самостійно», бути приреченим на відставання, стагнацію, сировинну орієнтацію на зовнішніх ринках, посилення імпортозалежності, втрату людського і соціального потенціалу та природних ресурсів, поступове спустошення сільських територій й збідніння сільського населення.

В умовах соціально-економічної кризи, під наслідками якої опинилися майже 80% сільських територій країни,

особливо відчутними стали прояви негативних тенденцій розвитку села. Серед них найхарактернішими стали: демографічна небезпека і депопуляція сільського населення, відсутність умов для ведення малого та середнього бізнесу на сільських територіях, пасивність участі сільського населення в управлінні локальним розвитком, нерівномірність доступу до суспільних благ та інфраструктурного забезпечення, стрімке посилення екологічного навантаження на природні ресурси тощо. Недостатньо розробленою залишається концепція перспективи переходу на сталий розвиток за участю сільських громад. Відповідно, ключовою науковою проблемою є формування якісно нової моделі сільського розвитку, базованій на реалізації економічного та інтелектуального потенціалу сільських громад. Такий підхід передбачає використання принципу інклюзивності розвитку, тобто досягнення такого типу економічного зростання, який охоплює усі сфери життя сільських громад і дозволяє отримати відчутні для кожної людини позитивні зміни у якості життя та добробуті.

Зазначимо, що розуміння «інклюзивного зростання» відображається через ширший спектр соціально-економічних проблем стосовно посилення нерівності доходів між сільським та міським населенням, соціальною ізоляцією сільських жителів, поглибленням рівня бідності та зубожіння сільського населення. Присутність виявлених тенденцій і проблем спонукає до пошуку такої моделі економічного зростання, яка б не провокувала негативні соціальні наслідки, а, навпаки, сприяла формуванню та реалізації інноваційної людиноцентричної моделі сільської економіки.

Враховуючи європейську практику забезпечення якості життя, ефективними заходами із забезпечення інклюзивного розвитку є активне залучення сільського населення до процесів розробки стратегій розвитку сільських терито-

рій, збалансування особистих інтересів окремих людей та загальних інтересів локальної громади щодо захисту природного середовища, соціального згуртування та економічного зростання. Формування та імплементація інклюзивної моделі розвитку сільських громад, що сприятиме їх зростанню на умовах сталості. У сучасному сприйнятті поняття «сталості» стосується не тільки питань розвитку сільської економіки та збереження навколишнього середовища, а й має соціальний вимір – ступінь задоволення соціальних потреб громад, вирішення проблем соціальної безпеки та соціальної політики.

Сільський розвиток на базі громад – це цілеспрямована зміна інституційних, економічних, екологічних, демографічних, соціальних, культурних, побутових та інших умов у сільській місцевості у напрямі зростання рівня та якості життя населення [3]. Проекти розвитку сільських громад часто є неефективними, оскільки сформовані працівниками управлінських структур та/або найнятими консультантами (без урахування реальних потреб місцевих мешканців). Підхід «зверху – вниз» обмежує можливості та спроможності громад використовувати ресурси для загального блага та розвитку громад на засадах відтворення розвитку [1].

Науковий інтерес щодо принципу інклюзивності розвитку сільських громад представляє позиція зарубіжних вчених [4, 5, 6], яка, у загальному, базується на припущенні, що підвищення соціальних стандартів та якості життя сільського населення в цілому можливе за рахунок мобілізації фізичного, людського, соціального, фінансового, політичного та культурного капіталу сільської громади, налагодження взаємозв'язку між наявними активами та потребами її членів.

Установка більшості вітчизняних та зарубіжних науковців на економічну модернізацію сільських територій

формує нову концепцію мультифункціональності сільськогосподарства. Відповідно, результатами сільськогосподарської діяльності є не тільки виробництво товарів (продовольства та сільськогосподарської сировини), але і створення соціально значимих суспільних благ, що визначає нові соціально-економічні орієнтири формування політики сільського розвитку з інклюзивною складовою, якою передбачено врахування інтересів усіх членів сільської громади в процесі управління.

Формування та імплементація інклюзивної моделі розвитку сільських громад сприятиме їх зростанню на умовах сталості. У сучасному сприйнятті поняття «сталості» стосується не тільки питань розвитку сільської економіки та збереження навколишнього середовища, а й має соціальний вимір – ступінь задоволення соціальних потреб громад, вирішення проблем соціальної безпеки та соціальної політики. При цьому роль сільських громад як носіїв прогресивних змін у функціонуванні сільського соціуму, свідчить про відсутність єдиної точки зору стосовно, як трактування поняття «сільський розвиток на базі громад», так і розгляду та оцінки діяльності сільської громади з позиції забезпечення інклюзивного економічного зростання. Дослідження процесів, пов'язаних з необхідністю створення сприятливих умов для розвитку людини та забезпечення соціальних гарантій, а також можливостей для її участі у всіх сферах життєдіяльності є метою інклюзивного зростання.

Виходячи з європейської теорії і практики сільського розвитку за участю громади, інклюзивність оцінюється як індикатор цивілізації та прогресу сільського розвитку, що приводить до стійкого та довготривалого життя населення. Враховуючи існуючу різницю в доходах селян, абсолютне і відносне скорочення сільського населення, розповсюдження бідності на сільських територіях, високий рі-

вень безробіття (9,4 % економічно активного населення), відсутність соціальних гарантій з одного боку, та прогресивний досвід країн-членів ЄС щодо подолання негативних тенденцій через інклюзивний підхід, а саме створення рівних правових, економічних та соціальних умов шляхом активізації ролі сільських громад, з іншого боку, стійка негативна тенденція ігнорування прав і можливостей сільської громади повинна суттєво змінитися.

В основу цих змін доцільно закласти нове бачення ролі сільських громад у якості прав власників/користувачів локальних ресурсів, здійснення ними контролюючої функції. Такі повноваження ініціюють дії громади та спрямовують їх на покращення економічних, соціальних і екологічних умов сільської місцевості. Водночас, сільські громади виступають активними учасниками інституціональних, організаційних, культурних, побутових та інших прогресивних перетворень сільського життя.

Одним із аспектів інклюзивного розвитку, який потребує окремого дослідження є врахування інтересів сільського населення у процесі розроблення основних положень аграрної політики, яка сьогодні переважно спрямовується на захист окремих суб'єктів господарювання на сільських територіях (агрохолдингів). В системі інтересів та дій сільських громад повинна знайти своє місце позиція щодо нівелювання негативних наслідків від діяльності цих структур, а саме: забруднення середовища проживання сільських жителів, привласнення агрохолдингами екологічної ренти, ігнорування соціальної функції тощо.

Доцільність наукового пошуку полягає також і в необхідності побудови дієвого механізму співпраці між громадою, державою і бізнесом, основними елементами якого повинні стати повноваження та відповідальність з встановленням між ними певного балансу. Адаптованим прикладом такої інтегрованої співпраці може бути розповсюдже-

на у європейській практиці модель державно-приватного партнерства на сільських територіях. При цьому акцентується на преференціях у використанні земель державної і комунальної власності, що ймовірно є основним стимулюючим чинником розвитку відповідних партнерств, який у кінцевому рахунку сприятиме залученню приватних інвестицій у розвиток сільської місцевості. У даному контексті місія сільських громад у якості повноправних партнерів зводиться до забезпечення рівного для людей доступу до економічної незалежності та безперешкодній взаємодії між різними соціальними групами.

Список використаних джерел:

1. Бородіна О. М. Сільська громада та соціоекономічний розвиток села // Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / [О. М. Бородіна, І. В. Прокопа, В. В. Юрчишин та ін.]; за ред. чл.-кор. НАН України О. М. Бородіної ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув., – К., 2012. – С. 178–213.

2. Куцмус Н. М. Інституційні засади формування європейської мережі сільського розвитку в контексті євроінтеграційного вибору України / Н. М. Куцмус // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент», випуск 6/2 (42). – 2010 р. – С. 62–68.

3. Прокопа І. В. Зміни у підходах до життєзабезпечення на селі: від патерналізму до партнерства з участю громад / Політика сільського розвитку на базі громад в Україні : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук О. М. Бороної, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук І.В. Прокопи, д-ра екон. наук О.Л. Попової.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув НАН України». – К.; 2015. – С. 32–37.

4. Inclusive development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hiproweb.org/>

fileadmin/cdroms/Handicap_Developpement/www/en_page61.html

5. Cohesion policy 2014-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/index_en.cfm

6. Ogilvie K. D., Eggleton A. In from the Margins, Part II: Reducing Barriers to Social Inclusion and Social Cohesion. Report of the Standing Senate Committee on Social Affairs, Science and Technology, Canada, June 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:.

<http://www.parl.gc.ca/Content/SEN/Committee/411/soci/rep/rep26jun13-e.pdf>